

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ И НЕГОВОТО ПРИЛОЖЕНИЕ ПРИ ПОДГОТОВКАТА ЗА НАЦИОНАЛНОТО ВЪНШНО ОЦЕНЯВАНЕ В 7. КЛАС ЗА СЪСТАВЯНЕ НА РАЗШИРЕН СВОБОДЕН ОТГОВОР

Катя Иванова

Първо ОУ „Иван Вазов“ – Свиленград

Резюме. Проведеното изследване на тема „Изкуственият интелект и неговото приложение при подготовката за Националното външно оценяване в 7. клас за съставяне на разширен свободен отговор“ има за цел да подпомогне работата на учители и ученици в прогимназиален етап. То разглежда актуалната тема за изкуствения интелект като възможност за подобряване на резултатите от НВО в една от проблемните му области. В рамките на изследването са изведени конкретни стъпки в помощ на учениците и критерии за оценка, основани на най-често допусканите от тях грешки. Учениците, участващи в изследването, оценяват по тях своите отговори и отговорите, дадени от ChatGPT по конкретен цитат от творба на Иван Вазов. На базата на сравнението учениците сами извеждат и осмислят проблемите и затрудненията, които имат. Чрез иновативния подход се стимулират изследователското им търсене и критичното мислене.

Ключови думи: Национално външно оценяване; изкуствен интелект; разширен свободен отговор; алгоритъм за съставяне

Разширеният свободен отговор от изпита за Националното външно оценяване създава трудности на учениците. По данни на МОН след проведените анализи на резултатите от НВО през 2023 г. и 2024 г. най-трудна за учениците е именно 25. задача. Резултатите сочат, че близо 2/3 от седмокласниците са се затруднили да разтълкуват смисъла на посочения цитат. През 2023 г. той е от одата „Опълченците на Шипка“ (Иван Вазов), а през 2024 г. е от разказа „Една българка“ (Иван Вазов).

Данните са притеснителни, защото показват проблемна област при учениците от прогимназиален етап – умението да създават и структурират собствени текстове и да анализират и коментират чужд текст, извличайки от него информация и разсъждавайки върху нея. Стъпвайки на данните, преподава-

телите търсят различни подходи за овладяване на това така важно умение. През учебната 2024/2025 г. задачите от Националното външно оценяване остават със същия брой и структура – 18 със структуриран отговор с четири възможности за отговор, от които само един е правилен; 6 задачи с кратък свободен отговор; 1 задача с разширен свободен отговор и 1 задача за създаване на текст.

Повод за настоящото изследване на тема „Искусственият интелект и неговото приложение при подготовката за НВО в 7. клас за съставяне на разширен свободен отговор“ е разработката на проф. д-р Татяна Ангелова (СУ „Св. Климент Охридски“), представена на **Осмия форум „Изследователски подходи в обучението по български език“**, организиран от БАН през 2023 г. – *Заплаха или помощник за учителя по български език е ChatGPT*.

Изследването има за цел да провери в каква степен изкуственият интелект може да бъде приложен в помощ на учениците при подготовката им за НВО по БЕЛ в 7. клас. То ще представи и анализира данни от проведено писмено изпитване през октомври 2023 г. при ученици от 6. клас, усвоили в различна степен изучавания материал и конкретното умение – да съставят разширен свободен отговор.

Изследването проследява проблемите при трима от учениците (две момичета и едно момче) при съставянето на разширен свободен отговор и проверява как отговаря на поставения въпрос *ChatGPT*. На учениците се представят специално подготвени за изследването въпроси и анкети, в които да направят оценка на отговора на *ChatGPT* и самооценка на създадения от тях свободен отговор. Изследването анализира дали отговорът на изкуствения интелект може да подобри компетентностите на учениците при създаването на разширен свободен отговор.

Изходен пункт на изследването са проверката и анализът на 61 писмени работи на ученици от 6. клас. То се състои от 25 въпроса, като 25. въпрос е разширеният свободен отговор. Нито един от учениците не е получил максималния брой точки – 6 т., а в трите класа – 6. б, в, г, процентът ученици, успели да получат от 0 до 2 т., е съответно 53%, 58%, 79%, като повечето от тях дори не са опитали да съставят разширен свободен отговор.

Таблица 1. Данни от анализа на 61 писмени работи на шестокласници

Разширен свободен отговор (25. въпрос)			
Брой точки	VI ^б клас	VI ^в клас	VI ^г клас
6 т.	0 %	0 %	0 %
3 – 5 т.	47 %	42 %	21 %
0 – 2 т.	53%	58%	79%

Данните налагат извода, че липсват умения за извличане на информация от чужд текст, за тълкуване и анализ на внушенията, прилагане на теоретичните знания за изразните средства, за създаване и структуриране на собствен текст, правописни и пунктуационни умения. Допуснатите грешки в поредица от часове сочат, че учениците не успяват да осъзнаят пропуските във вече написания собствен текст, за да подобрят уменията си.

Избрани са три от отговорите на учениците, получили различен брой точки и допуснали различни типове грешки при съставянето на разширения свободен отговор. Посоченият за тълкуване цитат е: „Напишете с 3 – 4 изречения как разбирате израза от стихотворението на Иван Вазов „Отечество любезно, как хубаво си ти!“: „**ти рай си, да; но кой те прилично оценява?**“. Посочените отговори са предадени в изследването така, както са написани от учениците.

Отговор № 1: *Стихът е от втората смислова част на Вазовото стихотворение „Отечество любезно, как хубаво си ти!“. Лирическият говорител отправя реторичния въпрос към тези, които не познават красотите на своята родина.*

Отговор № 2: *Така, че лирическият говорител ни внуши, че трябва да оценяваме нашата родина и я сравнява с рая.*

Отговор № 3: *Цитатът е от стихотворението „Отечество любезно, как хубаво си ти!“ написано от Иван Вазов. В цитата Вазов сравнява родината с рай. Използвал е думата „прилично“ като дума която изразява гордост. Той иска да покаже, че родината е колкото красива, толкова и недоуценена. Да, Вазов също е разочарован, но той също се добавя към тези „чужденци“, защото се чувства неспособен да се мери с красотата на Отечеството.*

Учениците обясняват, че не знаят какво да правят, когато имат подобна задача. В тяхна помощ е създаден алгоритъм за работа, основан на Наръчника за кандидат-гимназисти 5., 6. и 7. клас „Литературният цитат от осмислянето до тълкуването“ с автор Ваня Майсторска („БГ Учебник“, 2023).

Алгоритъм

1. Посочете автора, творбата, от която е цитатът, и жанра ѝ.
2. Отговорете на въпроса кой говори и на кого говори в цитата.
3. Намерете ключовите думи и ги разтълкувайте.
4. Посочете изразните средства и ги свържете с внушенията.

Създадени са и критерии, обвързани с изведените стъпки за работа.

Таблица 2

	Критерии за оценяване на разширен свободен отговор по литературен въпрос	БРОЙ ТОЧКИ
1.	По отношение на съдържанието	
2.1.	Включва жанра, творбата, автора	1 т.
2.2.	Тълкува смисъла въз основа на ключовите думи, отговаря на поставения въпрос: – тълкува основен смисъл на цитата, прави изводи въз основа на цитата; – различава и коментира използваните художествени средства.	2 т.
	Максимален брой точки по критерия	3 т.
2.	По отношение на езиковата, правописната и пунктуационната норма	
2.1.	Използва сегашно историческо време.	1 т.
2.2.	Спазва правописа и пунктуационните правила, следва смисловата и логическа свързаност на изреченията.	1 т.
2.3.	Графично оформяне на текста.	1 т.
	Максимален брой точки по критерия	3 т.
	Отговорът се оценява с 0 точки в случаите, когато ученикът е: – предал празни редове; – написал текст, който няма пряко отношение към поставената задача; – писал нечетливо до степен на неразбираемост.	

На учениците са раздадени принтирани варианти на алгоритъма за справяне с разширен свободен отговор и критериите за оценка.

В *ChatGPT* е въведен цитатът така, както е формулиран в задачата на учениците. На въпроса „Коментирайте с 3 – 4 изречения как разбирате изреча от стихотворението на Иван Вазов „Отечество любезно, как хубаво си ти!“: „**ти рай си, да; но кой те прилично оценява?**“, *Chat GPT* отговаря: *В тези думи Иван Вазов изразява своето възхищение към Отечеството, както и съжаление за несправедливото отношение, което то получава. Той сравнява родината с рай, подчертавайки колко е прекрасна и уникална, но също така се пита кои хора я оценяват правилно. Това може да бъде относно различни аспекти – от красотата на природата и културното наследство, до удоволствията и доброто, които предлага, които невинаги се ценят достатъчно. Вазов противопоставя общественото неразбиране и липсата на признание на родината към нейните истински ценности и заслуги.*

Отговорите на изкуствения интелект са подадени на контролната група ученици за редакция с **въпросите:**

1. *Посочете на кои от критериите отговаря създаденият от ChatGPT разширен свободен отговор и на кои не отговаря? (В отговорите на изкуствения интелект липсват...)*

2. На кои от критериите отговаря вашият разширен свободен отговор?
 3. Кой от посочените критерии ви затруднява най-много?
 4. Създаденият от ChatGPT текст помогна ли ви да разберете как да напишете разширен свободен отговор?

Отговорите на учениците на 1. и 2. въпрос

Отговор № 1

По въпрос 1: *Посочете на кои от критериите отговаря създаденият от ChatGPT разширен свободен отговор и на кои не отговаря?*

Таблица 3

	Критерии за оценяване на разширен свободен отговор по литературен въпрос	Съответствие на отговора с критериите
1.	По отношение на съдържанието	
2.1.	Включва жанра, творбата, автора	да
2.2.	Тълкува смисъла въз основа на ключовите думи, отговаря на поставения въпрос: – тълкува основен смисъл на цитата, прави изводи въз основа на цитата; – различава и коментира използваните художествени средства.	да не
	Максимален брой точки по критерия	2
2.	По отношение на езиковата, правописната и пунктуационната норма	
2.1.	Използва сегашно историческо време.	да
2.2.	Спазва правописа и пунктуационните правила, следва смисловата и логическа свързаност на изреченията.	да
2.3.	Графично оформяне на текста.	да
	Максимален брой точки по критерия	3

По въпрос 2: *На кои от критериите отговаря вашият разширен свободен отговор?*

Таблица 4

	Критерии за оценяване на разширен свободен отговор по литературен въпрос	Съответствие на отговора с критериите
1.	По отношение на съдържанието	
2.1.	Включва жанра, творбата, автора.	да
2.2.	Тълкува смисъла въз основа на ключовите думи, отговаря на поставения въпрос: – тълкува основен смисъл на цитата, прави изводи въз основа на цитата; – различава и коментира използваните художествени средства.	отчасти отчасти
	Максимален брой точки по критерия	2
2.	По отношение на езиковата, правописната и пунктуационната норма	
2.1.	Използва сегашно историческо време.	да
2.2.	Спазва правописа и пунктуационните правила, следва смисловата и логическа свързаност на изреченията.	да
2.3.	Графично оформяне на текста.	да
	Максимален брой точки по критерия	3

Отговор № 2:

По въпрос 1: *Посочете на кои от критериите отговаря създаденият от ChatGPT разширен свободен отговор и на кои не отговаря?*

Таблица 5

	Критерии за оценяване на разширен свободен отговор по литературен въпрос	Съответствие на отговора с критериите
1.	По отношение на съдържанието	
2.1.	Включва жанра, творбата, автора .	да
2.2.	Тълкува смисъла въз основа на ключовите думи, отговаря на поставения въпрос: – тълкува основен смисъл на цитата, прави изводи въз основа на цитата; – различава и коментира използваните художествени средства.	да не
	Максимален брой точки по критерия	2

2.	По отношение на езиковата, правописната и пунктуационната норма	
2.1.	Използва сегашно историческо време.	да
2.2.	Спазва правописа и пунктуационните правила, следва смисловата и логическа свързаност на изреченията.	да
2.3.	Графично оформяне на текста.	да
	Максимален брой точки по критерия	3

По въпрос 2: *На кои от критериите отговаря вашият разширен свободен отговор?*

Таблица 6

	Критерии за оценяване на разширен свободен отговор по литературен въпрос	Съответствие на отговора с критериите
1.	По отношение на съдържанието	
2.1.	Включва жанра, творбата, автора .	не
2.2.	Тълкува смисъла въз основа на ключовите думи, отговаря на поставения въпрос: – тълкува основен смисъл на цитата, прави изводи въз основа на цитата; – различава и коментира използваните художествени средства.	отчасти не
	Максимален брой точки по критерия	1 т.
2.	По отношение на езиковата, правописната и пунктуационната норма	
2.1.	Използва сегашно историческо време.	не
2.2.	Спазва правописа и пунктуационните правила, следва смисловата и логическа свързаност на изреченията.	да
2.3.	Графично оформяне на текста.	не
	Максимален брой точки по критерия	1 т.

Отговор № 3:

По въпрос 1: *Посочете на кои от критериите отговаря създаденият от ChatGPT разширен свободен отговор и на кои не отговаря?*

Таблица 7

	Критерии за оценяване на разширен свободен отговор по литературен въпрос	Съответствие на отговора с критериите
1.	По отношение на съдържанието	
2.1.	Включва жанра, творбата, автора.	да

2.2.	Тълкува смисъла въз основа на ключовите думи, отговаря на поставения въпрос: – тълкува основен смисъл на цитата, прави изводи въз основа на цитата; – различава и коментира използваните художествени средства.	да не
	Максимален брой точки по критерия	2
2.	По отношение на езиковата, правописната и пунктуационната норма	
2.1.	Използва сегашно историческо време.	да
2.2.	Спазва правописа и пунктуационните правила, следва смисловата и логическа свързаност на изреченията.	да
2.3.	Графично оформяне на текста.	да
	Максимален брой точки по критерия	3

По въпрос 2: *На кои от критериите отговаря вашият разширен свободен отговор?*

Таблица 8

	Критерии за оценяване на разширен свободен отговор по литературен въпрос	Съответствие на отговора с критериите
1.	По отношение на съдържанието	
2.1.	Включва жанра, творбата, автора .	да
2.2.	Тълкува смисъла въз основа на ключовите думи, отговаря на поставения въпрос: – тълкува основен смисъл на цитата, прави изводи въз основа на цитата; – различава и коментира използваните художествени средства.	да отчасти
	Максимален брой точки по критерия	2
2.	По отношение на езиковата, правописната и пунктуационната норма	
2.1.	Използва сегашно историческо време.	да
2.2.	Спазва правописа и пунктуационните правила, следва смисловата и логическа свързаност на изреченията.	да
2.3.	Графично оформяне на текста.	отчасти
	Максимален брой точки по критерия	2

По въпрос 3: *Кой от посочените критерии ви затруднява най-много?*

Учениците отговарят еднозначно, че това са изразните средства. Един от тях отговаря, че не успява да определи и ключовите думи.

Изследването продължава с въпроси към ChatGPT: Кои са ключовите думи

в цитата „**ти рай си, да; но кой те прилично оценява?**“. ChatGPT: ключовите думи в израза „ти рай си, да, но кой те прилично оценява“ са: рай, прилично оценява.

Зададен е нов въпрос: *Какви изразни средства са използвани в думите: ти рай си, да, но кой те прилично оценява?* ChatGPT: *В тези думи са използвани следните изразни средства: 1. Буквално значение – „ти рай си“ използва буквалното значение на думата „рай“ за да изрази висока похвала или възхищение. Това е пренесено значение на думата, която описва небесното място на блаженство и щастие.*

2. Риторично питане – „но кой те прилично оценява?“ използва риторичното питане, което не изисква отговор, за да засили изразителността на изявлението. В този случай въпросът подчертава липсата на адекватно оценяване от страна на другите хора, въпреки че човекът се счита за „рай“.

По въпрос 4. Създаденият от ChatGPT текст помогна ли ви да разберете как да напишете разширен свободен отговор? Два от отговорите са: „Да“, а един: „Не знам“.

Проведеното проучване, макар и не в достатъчна степен изчерпателно и представително, дава сериозно основание да се смята, че ChatGPT може да се използва като помощник при подготовката за НВО в 7. клас при създаването на разширен свободен отговор. Това е иновативен подход, интересен за учениците, който стимулира изследователското им търсене. Анкетното проучване, попълнено от учениците по посочените критерии, показва реална оценка и самооценка на проблемните области. В рамките на изследването са изведени конкретни стъпки за създаване на разширен свободен отговор. От друга страна, ChatGPT отговаря сравнително точно, изчерпателно и граматически вярно на поставените въпроси. Той може да се използва критично като източник на информация.

Изследването може да се задълбочи и в бъдещи изследвания, като разшири кръга на анкетираните ученици и очертае други, по-детайлни проблеми, които да се изследват. Представените от ChatGPT отговори може да се подадат за редактиране от учениците. Може да се проследи и евентуална промяна в резултатите, показани от учениците, за което са необходими постоянство и по-голяма продължителност на неговото прилагане.

ЛИТЕРАТУРА

МАЙСТОРСКА, В., 2023. *Литературният цитат от осмислянето до тълкуването, Наръчник за кандидат-гимназисти 5., 6. и 7. клас, „БГ Учебник“*, ISBN 978-619-187-140-7.

REFERENCES

MAYSTORSKA, V., 2023. *Literary quotation from meaning to interpretation, Handbook for high school candidates 5th, 6th and 7th grade, “BG Textbook”*, ISBN 978-619-187-140-7.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS APPLICATION IN THE PREPARATION FOR THE NATIONAL EXTERNAL ASSESSMENT IN THE 7TH GRADE TO COMPOSE A DETAILED FREE-FORM ANSWER

Summary. The research carried out on the topic: “Artificial intelligence and its application in the preparation for the National External Assessment in the 7th grade to compose a detailed free-form answer” aims to support the work of teachers and students in junior high school. It examines the current topic of artificial intelligence as an opportunity to improve national external assessment results in one of its problem areas. Within the framework of the study, specific steps to help students and evaluation criteria based on the most frequent mistakes made by them were identified. The students participating in the study evaluate their responses and the responses given by ChatGPT on a specific quotation from the work of Ivan Vazov. Based on the comparison, the students bring out and understand the problems and difficulties they have. Through the innovative approach, their research *inquiry* and critical thinking is stimulated.

Keywords: national external assessment; artificial intelligence; detailed free-form answer; compilation algorithm

Katya Ivanova

First Primary School “Ivan Vazov”

Svilengrad

E-mail: ivanova.book@abv.bg